

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет фізичної культури
Кафедра теорії і методики фізичного виховання

Дипломна робота (проєкт)
магістра

з теми: «ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО
ПРОФЕСІЙНОГО СПОРТУ»

Виконала: студентка 2 курсу, групи FKS1-M20
спеціальності 017 Фізична культура і спорт

Нарольська Влада Олександрівна

Керівник: Юрчишин Ю.В., кандидат наук з фізичного
виховання та спорту, доцент

Рецензент: Зубаль М. В., кандидат наук з фізичного
виховання та спорту, доцент

Кам'янець-Подільський – 2021 рік

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ПРОФЕСІЙНИЙ СПОРТ В СИСТЕМІ СУЧАСНИХ СУСПІЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ.....	7
1.1. Спорт як соціальний інститут.....	7
1.2. Професійний спорт в системі міжнародного спортивного руху.....	11
1.3. Професійний спорт у сучасному суспільстві.....	17
РОЗДІЛ 2 МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	24
2.1. Методи дослідження.....	24
2.2. Організація дослідження.....	28
РОЗДІЛ 3. ПЕРЕДУМОВИ, ЧИННИКИ ТА ПЕРІОДИЗАЦІЯ РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРОФЕСІЙНОГО СПОРТУ.....	30
3.1. Європейський професійний спорт в освітньому та науковому просторі.....	30
3.2. Організаційні засади розвитку видів професійного спорту в Європі.....	37
3.3. Періодизація розвитку європейського професійного спорту.....	58
3.4. Правове поле професійного спорту України.....	74
ВИСНОВКИ.....	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	86

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЄЕС	– Європейська економічна спільнота
ЄС	– Європейська спільнота
ЗМІ	– засоби масової інформації
МОК	– Міжнародний олімпійський комітет
НОК	– Національний олімпійський комітет
IBF	– Міжнародна боксерська федерація
ІСА	– Міжнародної асоціація велосипедистів
ІАФ	– Міжнародна асоціація легкоатлетичних федерацій
FIFA	– Міжнародна федерація футбольних асоціацій
NBA	– Національна баскетбольна асоціація
NBA	– Національна боксерська асоціація
NHL	– Національна хокейна ліга
NFL	– Національна футбольна ліга

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасному спорті розрізняють декілька форм його функціонування. Більшість провідних учених спільні у диференціюванні масового спорту та різних форм спорту вищих досягнень, зокрема професійного спорту [11; 44]. Незважаючи на цільово-результативні відмінності між олімпійським та професійним спортом, з 80-х років ХХ ст. спостерігається їхня тісна взаємодія [37; 39].

Залежно від ступеня державної підтримки, історично виокремлено три моделі функціонування професійного спорту: американську, європейську та азійсько-африканську (азійсько-латиноамериканську). На думку фахівців, український професійний спорт тяжіє до європейської моделі [19; 46].

Професійний спорт для України – явище порівняно нове, тому досвід побудови ефективної організаційно-управлінської системи практично відсутній. Головним чином, це зумовлено історично-політичними аспектами, оскільки за часів СРСР професійний спорт жорстко критикували. Його вважали мікромоделлю капіталістичного суспільства, де агресія, жорстокість і досягнення перемоги за всяку ціну були нормами поведінки та взірцем виховання членів суспільства [15]. Таке розуміння професійного спорту гальмувало його розвиток у країнах соціалістичного табору.

Зі здобуттям державної незалежності, через складне економічне становище спостерігався виїзд висококваліфікованих спортсменів і тренерів за кордон [19], що не могло не позначитися на розвитку українського професійного спорту.

Припускаємо, що політичний курс України на інтеграцію до європейської спільноти передбачає, зокрема, реорганізацію і вдосконалення наявних підходів професійного спорту в Україні та визначення нової стратегії його розвитку, що вимагає підготовки кваліфікованих кадрів. Відповідно, підготовка майбутніх фахівців у галузі фізичної культури і спорту потребує актуалізації знань про європейський професійний спорт.

Проте в науковому й освітньому просторі України більшість досліджень стосуються північно-американського професійного спорту як еталону ведення спортивного бізнесу. Це протиріччя і визначає актуальність дослідження.

Об'єкт дослідження – фізична система знань про професійний спорт як складову частину сучасних суспільних цінностей.

Предмет дослідження – генеза організаційних та нормативно-правових засад європейського професійного спорту.

Мета дослідження – удосконалення системи знань щодо організаційних та нормативно-правових засад європейського професійного спорту.

Завдання дослідження:

1. Визначити місце професійного спорту в системі сучасних суспільних цінностей, науковому та освітньому просторі.
2. Виявити організаційні засади розвитку видів професійного спорту в Європі.
3. Визначити основні передумови, чинники та періоди розвитку європейського професійного спорту.
4. Визначити структурно-функціональну специфіку європейського професійного спорту.

Методи дослідження. У кваліфікаційній роботі використано такі методи наукового дослідження: а) *теоретичні*: аналіз і синтез, порівняння, узагальнення, індукцію та дедукцію, теоретичне моделювання; б) *історичні* (порівняльно- і конкретно-історичний методи) дали змогу дослідити виникнення, формування та розвиток процесів і подій європейського професійного спорту у хронологічній послідовності; виявити внутрішні та зовнішні зв'язки, закономірності та суперечності, визначити періоди, етапи та основні тенденції розвитку європейського професійного спорту, порівняти розвиток організаційної структури та формування нормативно-правових засад європейського професійного спорту на різних етапах його розвитку.; в) *методи математичної статистики*.

Практичне значення результатів дослідження полягає у використанні отриманих результатів для удосконалення підготовки здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальностей 014 Середня освіта (Фізична культура) та 017 Фізична культура і спорт в рамках вивчення освітніх компонентів «Олімпійський і професійний спорт», «Міжнародний олімпійський і спортивний рух», «Історія фізичної культури», «Педагогіка спорту», «Теорія і методика юнацького спорту».

Апробація результатів дослідження. Основні результати дипломної роботи магістра обговорювались на звітній науковій конференції студентів, магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (м. Кам'янець-Подільський 05-06 жовтня 2021 року).

Публікації. Результати дослідження за темою кваліфікаційної (дипломної) роботи магістра висвітлені в одній науковій публікації.

Структура та обсяг дипломної роботи магістра. Роботу викладено на 92 сторінках, з яких 85 основного тексту, вона містить 7 рисунків та 4 таблиці. Дипломна робота складається з переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, висновків та зі списку 71 використаного літературного джерела.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі подано нове розв'язання науково-практичного завдання, пов'язаного з удосконаленням системи знань щодо професійного спорту як соціального явища.

1. Спорт є самостійним соціальним інститутом, що інтегрується у всі сфери життя сучасного суспільства. Розвиток сучасного спорту відбувається згідно з вимогами ринкової економіки, а діяльність у галузі спорту дедалі частіше набуває змісту підприємницької діяльності, де спортивне видовище й послуги набувають форми товару.

Професіоналізація та комерціалізація спорту є об'єктивними процесами, що відповідають змінам, характерним для сучасного суспільства. Процеси комерціалізації і професіоналізації використовують багато видів спорту як засоби вдосконалення організаційного, економічного, соціального компонентів розвитку. Отже, професійний спорт як різновид підприємницької діяльності є невід'ємною складовою частиною системи сучасних суспільних цінностей.

2. Аналіз літературних джерел вказує, що в науковому та освітньому просторі приділено значну увагу проблемі розвитку й функціонування професійного спорту, а саме аналізу професійного спорту як соціального явища, розвитку північно-американського професійного спорту; формуванню правових засад професійного спорту в Європі; вивченню специфіки бізнесу та економічної ефективності в ігрових видах професійного спорту; розвитку професійного спорту й окремих його видів в Україні та світі; проблемі правового регулювання спортивної галузі і зокрема професійного спорту. Аналіз літератури дав змогу виявити дискретний характер знань щодо європейського професійного спорту, частка яких становить у науковому та освітньому просторі від 4 до 10 % змістовного наповнення інформаційних джерел.

Структура та змістове наповнення навчальної дисципліни "Професійний спорт" потребує вдосконалення, що підтверджують 100 % фахівців у галузі професійного спорту.

3. Організаційні засади розвитку видів професійного спорту в Європі сформовано під впливом концепції аматорства, що позначилося на розподілі спортсменів на аматорів і професіоналів та виокремленні професійного спорту як самостійної форми існування спорту, що підтверджується сукупністю історичних фактів. Так, у середині XIX – на початку XX ст. в європейському професійному спорті починають формуватися організаційні та нормативно-правові основи у процесі утворення національних і міжнародних організаційних структур.

Установлено, що відсутність серед фундаторів UCI і FIFA представників Англії сприяла тому, що новостворені організації розвивали аматорський і професійний напрями. Перші боксерські правила (правила Броутона, Лондонського призового рингу, правила "Queensberry") зумовили перетворення боксу на спортивні змагання та поклали початок регулюванню фінансових питань, оскільки визначали умови виплати винагород і ставок.

Діяльність професійних боксерських організацій (Всесвітньої боксерської асоціації, Всесвітньої боксерської ради, Всесвітньої боксерської організації), Міжнародного союзу велосипедистів та Міжнародної федерації футбольних асоціацій здійснюється на міжнародному рівні. За своїм статусом вони є некомерційними організаціями зі статусом юридичної особи та фінансової автономії та у своїй структурі мають регіональні відділення. Діяльність організацій здійснюється на підставі Статуту, який визначає організаційну структуру, та Правил, які регулюють спортивну діяльність і взаємовідносини між спортсменами, агентами, менеджерами й організаторами спортивних змагань.

4. Основними передумовами розвитку європейського професійного спорту є соціально-економічні (розвиток ринкових відносин, високий рівень урбанізації, міграційні процеси; науково-технічний розвиток; виникнення автомобільної промисловості і утворення промислової інфраструктури, розвиток комунікаційних систем; утвердження демократичних громадянських прав і

свобод; зниження релігійного впливу церкви на життя суспільства; становлення й розвиток системи освіти) та модифіковано-рекреаційні. Модифіковано-рекреаційні – власне спортивні передумови, зумовлені процесом трансформації різних форм рекреації (їзда на велосипеді, ігри з м'ячем, кулачні бої) до видів спорту впливом соціального запиту.

Системоутворювальними чинниками генези європейського професійного спорту в суспільстві визначено такі: в античні часи (V–IV ст. до н.е. – 404 р.) – культові (видовищні змагання були частиною релігійних свят) та соціально-політичні (змагання використовували для підвищення соціального іміджу та відволікання населення від політичних та економічних проблем); у Середньовіччі (кінець V – XVI ст.) – прикладні (змагання були засобом удосконалення у військовій майстерності) та рекреаційні (спортивні заходи відвідували для проведення дозвілля); у Новий час (XV ст. – 1918 р.) – організаційні та комерційні (розпочалося формування організаційних структур європейського професійного спорту); у Новітній час (з 1918 р.) – економічні (детермінованість структури управління та підходів до організації змагань економічною ефективністю).

Основні періоди розвитку європейського професійного спорту: перший період – поява ознак професіоналізму у спорті (V–IV ст. до н.е. – 404 р.); другий період – виникнення передумов формування європейського професійного спорту (кінець V – XVIII ст.); третій період – зародження і становлення європейського професійного спорту (початок XIX ст. – 1985 р.), що містить етапи: 1823–1894 рр.; 1896–1939 рр.; 1945–1985 рр.; четвертий період – інтегроване функціонування європейського професійного спорту (від 1988 р.).

5. Структурно-функціональною специфікою європейського професійного спорту є спортивно-комерційний напрям діяльності; особливості організаційної структури професійних ліг і регулювання спортивної конкуренції; поліструктурність системи змагань; інтернаціоналізація європейського професійного спорту. Нормативно-правове забезпечення європейського професійного спорту здійснюється на підставі зовнішніх і внутрішніх нормативно-правових актів. До зовнішніх нормативно-правових актів належать

акти міжнародного співробітництва та національного законодавства; до внутрішніх – статuti та інші організаційні документи міжнародних спортивних організацій, національних спортивних організацій, професійних спортивних ліг (асоціацій), професійних клубів, індивідуальні контракти.

6. Приналежність України до соціо-культурного простору Європи визначає актуальну потребу в аналізі нормативно-правового поля українського професійного спорту. Розвиток професійного спорту в Україні відбувається на основі загальнодержавних та галузевих нормативно-правових актів. Діяльність у професійному спорті пов'язана з цивільним, трудовим, фінансовим, міжнародним, арбітражним правом. Об'єктивними чинниками розвитку професійного спорту в Україні є відсутність відповідного правового регулювання, досвіду побудови ефективної системи управління й раціональної методології розвитку професійного спорту, економічні особливості. Державна політика України передбачає розвиток професійного спорту, проте відносини в цій сфері на управлінсько-операційному рівні остаточно не врегульовані. На законодавчому рівні положення, які стосуються професійного спорту, мають узагальнювальний характер, деякі задекларовані в них норми не виконуються.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алабин В. Г., Алабин А. В., Бизин В. П. Многолетняя тренировка юных спортсменов: учеб. пособие. Харьков: Основа, 1993. 244 с.
2. Аркаев Л. Я., Сучилин Н. Г. Как готовить чемпионов: теория и технология подготовки гимнастов высшей квалификации. Москва: Физкультура и спорт, 2004. 315 с.
3. Атаманюк С. І. Особливості тренувального процесу в аеробній гімнастиці в рамках загальної теорії тренування координаційних здібностей. Теорія і практика фізичного виховання. 2012 (2). С. 86-93.
4. Бабюк С. М. Педагогічні умови фізичного виховання дітей старшого дошкільного віку у взаємодії дошкільного навчального закладу і сім'ї: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Ін-т пробл. виховання НАПН України. Київ, 2011. 20 с.
5. Балуй И. Долговременная программа подготовки и способность к перенесению тренировочных нагрузок в детском спорте. Спортивная наука в зарубежных странах. Москва: Сов. спорт, 2006. Выпуск 2; С. 30-36.
6. Бар-Ор О. Здоровье детей и двигательная активность: от физиологических основ до практического применения: пер. з англ. Киев: Олимпийская література, 2009. 528 с.
7. Бондарчук А. П. Периодизация спортивной тренировки. Киев: Олимпийская литература, 2005. 304 с.
8. Борисова О. В. Современный профессиональный спорт и пути его развития в Украине (на материале тенниса): монография. Киев: Центр учебной литературы, 2011. 312 с.
9. Боровська О. В. Короткий тлумачний словник термінів галузі фізичної культури та спорту. Львів: ЛДІФК, 2003. 54 с.
10. Вільчковський Е. С, Курок О. І. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку: навч. посіб. 2-ге вид., перероб. та допов.

Суми: Університетська книга, 2005. 428 с.

11. Волков Л. Вікова періодизація тренувальних навантажень у багаторічній підготовці юних спортсменів. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2005 (4). С. 7-11.

12. Волков Л. В. Теория и методика детского и юношеского спорта: учебник для студ. вузов физ. культуры и ф-тов физ. воспитания вузов. Киев: Олимпийская литература, 2002. 294 с.

13. Вржесневський І. І, Турчина Н. І, Черняєв Е. Г. Засоби і методи розвитку рухових якостей людини. Київ: НАУ, 2007. 58 с.

14. Гавердовский Ю. К, Смолевский В. М. Теория и методика спортивной гимнастики: учебник. Москва: Сов. спорт, 2014. Том 2. 231 с.

15. Гавердовский Ю. К. Совершенствование техники движений и специальной технической подготовки как основа высших достижений в современной спортивной гимнастике. Наука в олимпийском спорте, 2012 (1). С. 70-26.

16. Гавердовский Ю. К. Теория и методика спортивной гимнастики: учебник. Москва: Советский спорт, 2014. Том 1. 368 с.

17. Дейнеко А., Красова І. Зміни рівня координаційної підготовленості гімнасток 10-12 років у результаті використання спеціальних вправ на тренажері "Bosu Balance Trainer". Слобожанський науково-спортивний вісник. 2018 (4). С. 19-24.

18. Денисова Л. В, Хмельницкая И. В, Харченко Л. А. Измерения и методы математической статистики в физическом воспитании и спорте : учеб. пособие для вузов. Киев: Олимпийская литература, 2008. 127 с.

19. Донди А. Надежность выполнения гимнастических прыжков на бревне [автореферат]. Санкт–Петербург, 2007. 20 с.

20. Желязков Ц. Основи на спортната тренировка. София: Гера арт. 2011. 432 с.

21. Загоруйко О. Я. Великий універсальний словник української мови: 20 в одному. Харків: Торсінг плюс, 2010. 768 с.

22. Захаров Е. Н., Карасев А. В., Сафонов А. А. Энциклопедия физической подготовки. Методические основы развития физических качеств. Москва: Лептос, 1994. 368 с.
23. Коханович К. Прикладні аспекти контролю на етапі початкової підготовки юних гімнастів. Фізичне виховання і спорт. Київ: Олімпійська література, 1999, (1). С. 12-18.
24. Круцевич Т. Ю. Теорія і методика фізичного виховання: підруч. для студ. ВНЗ фіз. виховання і спорту. Київ: Олімпійська література, 2008. Том 1. 392 с.
25. Лаптев А. Управление физическим развитием. Москва: АСТ, 2003. 180 с.
26. Линець М. М. Основи методики розвитку рухових якостей. Львів: Штабар, 1997. 208 с.
27. Матвеев Л. П. Основы общей теории спорта и системы подготовки спортсменов: учеб. пособие. Киев: Олимпийская литература, 1999. 318 с.
28. Менхин А. В., Савенкова Е. К. Особенности проявления скоростно-силовых способностей юными гимнастками и акробатками. Физическая культура: воспитание, образование, тренировка. 2005, (2). С. 28-30.
29. Менхин ЮВ. Физическая подготовка в гимнастике. Москва: Физкультура и спорт, 1989. 224 с.
30. Миронов В. М. Гимнастика: учебник. Минск: БГУФК, 2007. 201 с.
31. Миронов В. М. Технология физической и функциональной подготовки в гимнастике. Минск: БГУФК, 2007. 72 с.
32. Містулова Т. Є. Математичні методи в теорії та практиці спорту: навч. посіб. Київ: Наук. світ, 2004. 90 с.
33. Моргушенко О. П. Спортивна гімнастика. Навчальна програма для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву та шкіл вищої спортивної майстерності. Київ, 2003. 139 с.
34. Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту «Про внесення змін до Навчальної програми з гімнастики спортивної для дитячо-

юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких спортивних шкіл олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності». Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту № 4218. 2009 Груд. 1.

35. Носко М. О, Гаркуша С. В., Бріжата І. А. Метрологічний контроль у фізичному вихованні і спорті. Київ: Леся, 2012. 263 с.

36. Опря А. Т. Статистика (модульний варіант з програмованою формою контролю знань): навч. посібник. Київ: Центр учбової літератури; 2012. 448 с.

37. Платонов В. Периодизация спортивной тренировки. Общая теория и ее практическое применение: учеб. для студ. вузов физ. воспитания и спорта. Киев: Олимпийская литература, 2013. 624 с.

38. Платонов В. Н., Булатова М. М. Фізична підготовка спортсмена. Київ: Олімпійська література, 1995. 320 с.

39. Платонов В. Н. Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте: общая теория и ее практические приложения. Киев: Олимпийская литература, 2004. 808 с.

40. Правила соревнований 2013–2016 рр. Женская спортивная гимнастика. Утверждены Исполнительным Комитетом FIG; 2012. 247 с.

41. Правила соревнований 2017–2020 рр. Женская спортивная гимнастика. Утверждены Исполнительным Комитетом FIG; 2016. 247 с.

42. Савенкова Е. К. Скоростно-силовая подготовка юных спортсменок в некоторых видах гимнастики: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Рос. гос. ун-т физ. культуры, спорта и туризма. Москва, 2005. 24 с.

43. Сергієнко Л. П. Комплексне тестування рухових здібностей людини: навч. посібник. Миколаїв: УДМТУ; 2001. 306 с.

44. Сергієнко Л. П. Тестування рухових здібностей школярів. Київ: Олімпійська література; 2001. 440 с.

45. Смолевский В. М, Гавердовский Ю. К. Спортивная гимнастика: учебник. Киев: Олимпийская литература, 1999. 462 с.

46. Смолевский В. М, составитель, Аркаев Л. Я. Спортивная

гимнастика: энциклопедия. Москва: Анита Пресс, 2006. 378 с.

47. Солодков А. С, Сологуб Е. Б. Физиология человека. Общая. Спортивная. Возрастная. Москва: Терра-Спорт : Олимпия Пресс, 2001. 520 с.

48. Сосина В. Ю, Нетоля В. А. Акробатика для всех: учеб.-метод. пособие. Киев: Олимпийская литература, 2014. 200 с.

49. Сосіна В. Ю. Гімнастика. Вправи для загального розвитку: навч. посіб. Київ: Олімпійська література, 2017. 552 с.

50. Спортивная гимнастика (мужчины и женщины). Примерная программа спортивной подготовки для детско-юношеских спортивных школ, специализированных детско-юношеских школ олимпийского резерва и школ высшего спортивного мастерства. Москва: Сов. Спорт, 2005. 420 с.

51. Филиппова Ю. С. Морфофункциональные и психофизиологические особенности спортсменок, занимающихся спортивной аэробикой. Томск, 2006. 24 с.

52. Филиппович В. И. Теория и методика гимнастики. Москва: Просвещение, 2001. 226 с.

53. Фомин Н. А., Фолин В. Е. Возрастные основы физического воспитания. Москва: Физиология и спорт, 2008. 421 с.

54. Худолій О. М, Карпунець Т. В, Іващенко О. В. Структурна модель рухової підготовленості юних гімнасток 6–8 років. Теорія та методика фізичного виховання. 2015 (4). С. 3-10.

55. Худолій О. М. Загальні основи теорії і методики фізичного виховання. Харків: ОВС, 2008; 406 с.

56. Шейко В. М, Кушнарєнко Н. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підручник. 7-е вид., стер. Київ: Знання, 2011. 310 с.

57. Шиян Б. М., Єдинак Г. А., Петришин Ю. В. Наукові дослідження у фізичному вихованні та спорті: навч. посіб. Кам'янець-Подільський: Рута, 2012. 280 с.

58. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів: підруч. для студ. вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту. Тернопіль: Навчальна

книга- Богдан, 2012. Частина 1. 272 с.

59. Шлемин М. А. Юный гимнаст. Москва: Физкультура и спорт, 1973. 376 с.

60. Albatawi A. M, Radmore M. A. Step by Step Guide to the Teaching of Gymnastics, 2007. 113 p.

61. Argus C. Essentials of Strength Training and Conditioning. Illinois: Human Kinetics, 2008. 656 p.

62. Balyi I, Hamilton A. Long-term athlete development: Trainability in childhood and adolescence. Olympic Coach. 2003 (16). С. 4-9.

63. Blahnik J. Full-Body Flexibility. AP roven 3-step Method of Stretching. Human Kinetics. 2004, 203 p.

64. Вомпа Т. О. Periodizacion: Teoria y metodologia del entrenamiento. Hispano Europea; 2002. 429 p.

65. Čuljak Z, Delaš Kalinski S, Kezić A, Miletić Đ. Influence of fundamental movement skills on basic gymnastics skills acquisition. Science of Gymnastics Journal. 2014;2:73–82.

66. Holcomb W. Improved Stretching with Proprioceptive Neuromuscular Facilitation . Strength and Conditioning Journal. 2000; 22; 1: 59–61.

67. Michael J. Alter Science of Flexibility: навч. посіб.: пер. з англ.. Київ: Олімпійська література, 2001. 425 с.

68. Perez H. R, Fumasoli S. Benefit of proprioceptive neuromuscular facilitation in the joint mobility of youth-aged female gymnasts with correlations for rehabilitation. American Corrective Therapy Journal, 1984 (36). P. 142-146.

69. Potop V. Improvement of the initial technical training contents in women's artistic gymnastics. Ovidius University Annals. Series Physical Education and Sport, 2010 (10). P. 581-586.

70. Schmidt R. A., Lee T. D. Motor Control and Learning. Champaign, IL: Human Kinetics, 2005. P. 325-348.

71. Zolinerowicz K, Plichta M. Gimnastyka sportowa dziewczat. Warszawa: Biblioteka trenera, 2001. 92 p.